

JOHAN THOMAS LUNDBYES ERINDRINGER FRA RØSNÆS OG SKARRESØ

VED

N. L. FAABORG

Maleren Johan Thomas Lundbye¹⁾ er en stadig fængslende skikkelse i dansk åndsliv. Havde han ikke efterladt sig andet end sine malerier, tegninger og grafiske arbejder, var der dog rigelig anledning for kunsthistorikerne til at dyrke ham og for kunstelskerne til at nyde hans værk. Men Lundbyes personlighed havde et langt bredere sigte, således som det også fremgår af Karl Madsens smukke og stort anlagte monografi fra 1895, der stadig virker lige frisk og endnu i 1949 er kommet i en ny udgave, thi den er jo i lige høj grad baseret på hans rent kunstneriske og på hans litterære efterladenskaber, hans dagbøger og breve. Så at sige alt væsentligt stof har stået til Karl Madsens rådighed, omend han ingenlunde kunde overkomme at benytte det altsammen og vel heller ikke har ønsket det. Også de her meddelte erindringer fra Røsnæs og Skarresø,²⁾ som Det kongelige Bibliotek i 1960 erhvervede fra familien Lundbye, har Karl Madsen kendt og citeret i sin bog. I deres fulde omfang er de imidlertid ikke tidligere offentliggjort men fortjener det dog, fordi de i Lundbyes eget indtagende sprog fortæller os noget væsentligt om kunstnerens på een gang realistiske og dybt romantiske syn på den danske natur, på historien og på menneskene.

Lundbyes sindstilstand var i vinteren 1842-43 præget af svær depression.³⁾ Hertil bidrog en „ulykkelig“ forelskelse, som ikke fandt sin naturlige udløsning. Skylden var udelukkende hans – han kunde eller turde ikke erklære sin kærlighed til pigen, der svævede i uvidenhed om den kolossale rolle hun spillede i Lundbyes liv. Havde han haft mod til at fri, ikke blot på papiret i sin dagbog hvorfra frieriet aldrig nåede, havde han sandsynligvis fået et ja,⁴⁾ og man tør gisne, at der var kommet lidt mere glæde og balance i hans ulykkelige liv.

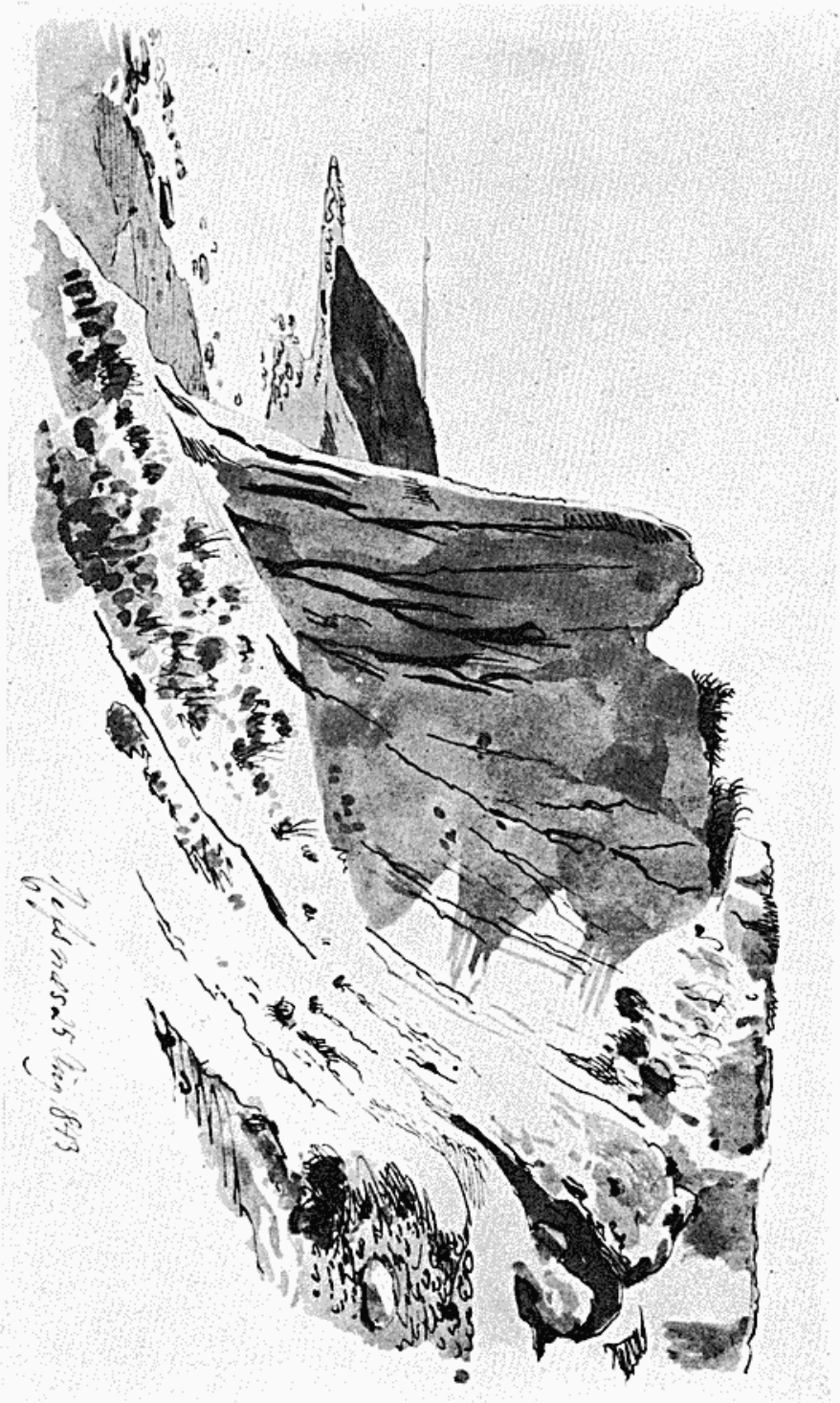
Hen på foråret lettede depressionen og afløstes langsomt af en tilsyne-

ladende ægte glæde ved livet og ved arbejdet. Kunstnerisk set nåede han som landskabsmaler et højdepunkt, da han fik fuldendt sit vældige lærred fra Kitnæs, *En dansk Kyst* (Kunstmuseet); og i slutningen af maj drog han sammen med P. C. Skovgaard til Vejby i Nordsjælland. Han nød her samværet med vennen og med jævne bønderfolk på stedet, og han arbejdede flittigt. En sund livsglæde syntes for en tid helt at have fortrængt mismodet og livsleden.

Som så ofte tidligere gæstede Lundbye i højsommeren sine bedste-foreldre i Kalundborg, toldinspektør Emanuel Bonnevie og hustru.⁵⁾ Med byen og dens nærmeste omegn var han tidligt fortrolig, derom vidner mange smukke arbejder. Nu bød der sig også en lejlighed til at besøge Røsnæs, hvor hans broder Honoratus⁶⁾ lærte landbrug på Refsnæsgaarden, yderst på halvøen. Det barske, storladne landskab, de vilde og stejle klinter og de ensomme kyster fandt dyb genklang i hans sind og kom til udtryk i en række skitser af høj kunstnerisk kvalitet. Han fattede levende interesse for beboerne, for deres levevis, boliger og klæde-
dragt, for sagn og for oldtidsminder, som det vrimlede med derude: „ . . . Historien har vi dog, den kan de ikke forvanske, den kan jeg elske og dybt føle sandheden af de Ord: O einsam ist und tief betrübt – Wer heiss und fromm die Vorzeit liebt.“⁷⁾ Verset af Novalis skrev han over en tegning forestillende ham selv siddende i dybe tanker foran en kæmpehøj, som gerne kunde være een af de halvtreds, som endnu fandtes på Røsnæs, da Lundbye den 23. august 1843 drog ud fra Kalundborg for at besøge sin broder.

ERINDRINGER FRA REFSNÆS

Thorsdag den 24 Aug gik jeg om Morgenen Kl: 9 fra Kallundborg for at besøge min Broder Honoratus ude paa Refsnæsgaarden,⁸⁾ der ligger en lille Fjerding vej fra den yderste Spids af Landthungen. Veien gjennem Rakløv til Nyrup var mig bekjendt; men det glædede mig dog at gjensee de mange Steendysser, som findes her paa Markerne. Landet er bart, med store Banker, der gjerne have Hoie, for en Del overpløiede paa Toppene, hvilket giver egnen en egen Charakter, især da disse Toppe hyppig bære svære Graasteen, forfaldne og bevarede Gravkamre. Paa Nostrup Mark noget tilvenstre for Veien var en opreist Steen paa Toppen af en Høi mig paafaldende; jeg gik derhen men fandt, da jeg kom derop dog intet videre Mærkeligt, skjøndt den temmelig store, fiirkantede, utilhugne Steen altid glædede mig at see paa; derimod kunde jeg fra Høiden see, at jeg maatte befinde mig i Nærheden af Klinten paa den

Helms 25 Aug 1843

„Reisens 25 Aug 1843“, Pen, tusch og vandfarve. 202 x 341 mm. Kobberstiksamlngen.

søndre Kyst, den maatte jeg see. Da jeg kom derhen, kan jeg ikke noksom beskrive min Forbauselse ved at see Leerskrænten gaa næsten lodret ned til Vandet i de deiligste vilde Former. Jeg løb ned, der stod en Kone og vadskede sit Tøi i Stranden; det saae ud som der aldrig kom Mennesker her. Ved Siden af den smukke Leerklint stod en sort Knold af ikke ubetydelig Størrelse; den bestod af en løs, klumpet, men smuldrende Masse, meest sort, dog med dunkelrøde Skjolder. Saadanne Noget havde jeg aldrig seet, og troede det maatte være en stor Sjældenhed; senere saa jeg at det findes hyppigt herude. Jeg satte mig ned og tegnede med Vandfarve, som jeg opløste i det salte Vand, et lille Udkast af denne Skrænt i min lille Lommebog. Derpaa gik jeg langs Kysten, der hele Tiden beholdt de deilige Former hen til et Sted, hvor Sandet var gledet ned lige til de store Rullesten ude i Vandet; der var slet ingen Strandbred; da jeg for at komme herforbi maatte klavre lidt op ad Skraaningen og saaledes var kommet om en Runding afbrødes Klinten lidt eller traadte lidt tilbage, og jeg befandt mig i en Hulning eller en lille Dal af et mærkeligt Udseende; senere stødte jeg paa flere af lignende Art. Den var sparsomt bevoxet med Græs og nogle smaae blaagrønne Buskvæxter, jeg hyppigt fandt langs Kysterne herude; Jordbunden bestod af forbemeldte mørke, smuldrende Leermasse, der her imellem antog en deilig rød Farve paa hele Strækningen og pletvis gik over i en mørk blaa-violet som Staal der har været i Ilden. Det hele saae ud, som jeg har forestilt mig Jordsmonnet paa ildsprudende Bjerge. Paa større Strækninger var den sorte Masse nogen, kun hist og her besat med en strinklet Plante, hvis Blade tit antog en carmoisinrød Farve, der tog sig deiligt ud paa den mørke, brune eller sorte Bund. Hyppigt var der et lille Vandløb, betegnet ved en deilig Stribe saftigt Græs gennem disse smaa øde Dale. Saaledes vedvarede det med Smaaforandringer lige til Ulstrup; Vandringen var anstrængende i det lumre, stille Graavejr; men en saadan Natur var mig heel fremmed, og jeg glemte Træthed og syntes: jeg havde aldrig havt saa stor Glæde paa nogen Vandring før. Men nu kom Regnen tæt og blødende. Jeg havde alt for flere Aar siden hørt, at der i Ulstrup var en Skolelærer Larsen,⁹⁾ som skulde kjende til Sag-

Billedtekst til side 43: „Ulstrup 24 Aug 43“. På langs tilhøjre: „De farvede Kanter nedenom Skjørt og Forklæde ere ikke altid eens; imellem sees en smal guul Stribe, men den brede grønne, troer jeg, er der altid.“ Herunder: „mørk bl.“ Herunder: „r[ød] sort r[ød] sort blaat r[ød] sort r[ød] mørk gr[øn] r[ød] m. grøn r[ød] og m[ørk] gr[øn]“. Forneden på midten: „Disse farvede Kanter ere vævede i Tøiet.“ Forneden tilvenstre: „til Stads“, og på langs: „paasyete Baand“. Pen og vandfarve. 155 × 95 mm. Den Hirschsprungske Samling. Jvf. teksten side 54.

118.

Ullstryp 24 Aug 49.

Til Stads

Passyde Brand

Disse farved. Kædet er
nævende. Tint.

De farvede Kædet ved en om. Sport og Forklæde
ere. i alle alder om; imellem seer de som og ind
Strik, men; den bed grønn, hvor i er de. al. tid.

mørk bl.

er sort
er sort
blev
er sort
er mørk gr
er mørk gr
er mørk gr

nene om, hvad her var foregaaet paa denne Halvø i ældre Tid og fortalte Sligt ret gjerne. Nu, da jeg var nødt til at søge Huus gik jeg ind til ham, og blev vel modtaget. Han fortalte mig om den unge Prinds Valdemars Død paa Jagten derude, om Rakløv Kirke osv men var forøvrigt en utaalelig Pedant og saa naragtig hoitrvænde, at han maatte være en Skat for en Novellist. Da vi kom til at tale om Beboernes (Røssingernes) Dragt, lod han Konen hente Tjenestepigens Hue, Skjort og Trøie; jeg havde hellere seet, de havde hentet hele Pigen, men maatte dog være glad ved at faae Udkast af disse Ting (se s. 43). I flere Timer var jeg her; da Regnen standsede gik vi til Kirken, der intet videre Paaafaldende havde for mig end net Snitværk paa Stolene, et gammelt Madonna-Billede af Egetræ og en forfærdelig Opstandelse paa Altertavlen.¹⁰⁾ Det gamle Madonna-Billede var vist altfor godt til at slænges hen i en Krog her. Især Drapperiet fandt jeg var nydelig skaaret. Da vi kom ud af Kirken kom en ung Pige gaaende; i sin eiendommelige Dragt, ung og ret kjøn, tog hun sig virkelig godt ud, og jeg yttrede: gid man kunde faae en saadan Pige tegnet! – Det kan De strax, svarede Hr Larsen, det er en af mine Skolebørn, vi kan gaae ind i Kirken. Lysten var stor, men det var mig imod at bruge Kirken saaledes, tillige hastede jeg for at komme ud til Honoratus, jeg fik hende ikke tegnet. Vi gik ud af Byen; til høire i Udkanten var et indhegnet Kalvevænge med Buske i, som jeg fandt meget smukt. Da vi havde gaaet et Stykke saae vi i nogen Afstand en stor Banke med en vældig Graasteen paa; den laae tilhøjre i Nord for Veien, og kaldtes Hyberts Høi. Tilvenstre var en anden mindre kaldet Ørnækulen; nedenfor denne var en Eng, som min Ledsager fortalte mig havde været en herskabelig Fiskepark – „og her, sagde han, vil den overtroiske Almuesmand, (*Gud bedre det! vi skulde støvne Vandskuddene fra denne vældige Stamme*), have seet Troidene løbe ned at hente Vand i Mosen.“¹¹⁾ Det var, som Holberg siger: prægtigen talet! men det er tvivlsomt, hvad Meningen var med disse Vandskud, som man vel tager af for at give Stammen Kraft, hvad jeg dog ikke troer var min Førers Mening, men uheldigvis netop det Modsatte, af hvad han vilde sige. Han havde i det Hele intet Held med sine Taler; Begyndelsen smagte nemlig altid af Bøger, Prækener og Sligt, men naar nu dette Begyndelses-Ord-Forraad var sluppet op, da gik Traaden ufeilbarlig hver Gang itu, dog uden at afbryde hans Tale, mærkelig nok! Ingen gammel Mand blev omtalt uden som *Oldingen, den sneehvide, bedagede Gubbe* – Ord som: *den hæderlige Mand, den værdige Kone*, vare idelig i hans Mund, der ogsaa gjorde sig skyldig i en toileløs Brug af Ordet: *Peripheri*. Vi gik videre; han lovede at følge mig lige til Gaar-

„Paa Sønder siden af Rejsnes 25 Aug 1843 Joh. Th. Lundbye“, og øverst tilhøjre: „Kørbj og Aarby-Lærkenborg“, som ses nedent for i horisonten. Pen, tusch og vandfarve. 218 × 342 mm. Kobberstiksamlingen.

den -. Vi kom til Bjørnstrup, en uanseelig og lille Landsby; Noget længere ude havde vi til venstre: Rullere-Høiene, flere Høie, der nu pløies over, men dog temmelig store endnu. Imellem disse Høie skal Valdemar Seiers og Dagsmars Søn være dræbt ved et Vaadeskud paa Jagt. Nogle give 4 Andre kun 2 Banker Navn af Rullere Høiene; een af disse ligger paa Refsnæsgaardens Jord og her mødte jeg ogsaa min Broder, der skulde ud at see til Folkene i Marken.

27 August.

Den gamle Forvalter Herdal¹²⁾ og hans Kone toge vel imod mig da jeg kom til Gaarden; det var henad Eftermiddagen og endnu samme Aften gik vi ud til Vindekilde; saaledes kaldes en yndig Dal paa Skraaningen ned mod Stranden paa Søndresiden. Den er helt bedækket af et fiint Grønsvær, hist og her bevoxet med mange Tjørnebuske; igjennem den laveste Deel af Sænkningen betegner en yndig Eng med en krum Linie af blaagrønne Vandplanter en Kildes Leie. Denne udgyder sig først i et lille Basin, hvorfra den risler ned i Stranden. Jeg tegnede et Udkast af denne deilige Dal, der ret overraskede mig ved sit venlige Udseende. Næste Morgen stod jeg tidligt op for ret at nyde Godt af mit korte Besøg, men saae til min Bedrøvelse at Alt var indhyllet i en kold, tæt Strand-Taage, saa man imellem ikke kunde see Gjenstande der vare ganske nær. Kl: 9 vilde jeg ikke vente længere, men gik ud med Honoratus. Jeg følger her ikke vor Vandring, men opskriver Gjenstandene jeg saae som de ligge for hinanden naar man gaaer fra Gaarden imod Nord og saa Pynten rundt. Først kommer da Gaardens Have, som gjorde et yderst behageligt Indtryk paa mig. Jeg holder ikke af Haver i det Hele og forstaaer slet ikke at skatte vore nyere engelske Anlæg, selv dem paa Fredensborg, som Gartner Rothe¹³⁾ har anlagt og som vel hører til de bedre, kan jeg dog ikke ret glæde mig over. De sædvanlige, nu brugelige Anlæg med store fattige Grønpletter og Gange i de vilkaarligste, hensigtsløseste Krumninger ere mig modbydelige. Men i mellemstunder kan et enkelt Parti i en Have for mig have noget yderst tiltrækkende, som Partiet med Buxbomhækkene i Krohaven i Hornbek o a fl.; dette gjaldt om hele denne Have. Den er lille, har kun en bred krum Gang med Rosenhækker heelt igjennem paa begge Sider og en lige, paa den ene Side begrændset af en af Længerne og paa den anden Side staaer en Række unge, kraftige Asketræer, der ikke ere høiere end Længden, men deilige alligevel i deres ungdommelige Frodighed. Det er ikke Roserne eller Asketræerne eller Kaalen i de mellem liggende Qvarterer, som gjorde mig den saa kjær, det er det hele Anlæg, den synes saa stor og er saa

fordringsløs, Gangen saa naturlig boiet, at man gaaer i den med samme Lethed, som paa en Stie over Marken – det er en Have som jeg holdt af. Derefter bliver det første jeg saae Paradishulen af Bønderne kaldet: Smørhullet. Jeg antager at de finder en saadan Smørsø i et Grodfad saa deilig at de tillægger smukke Steder dette ækle Navn; paa Frederiksværk havde ogsaa en af de yndigste Pletter det samme Navn, og fine Folk søgte der at bøde paa det med Navne, ligesaa ækle i en anden Retning, saasom: Ulvesvælg ligesom man her har kaldt denne Dal: Paradishulen, et Navn der dog i mine Øren klang deilig og af mine Øine aldeles blev billiget. Denne Dal ligger langt fra Gaarden ude paa Odden, men den mellemliggende Strækning er som hele Refsnæs ovenpaa og har ved den nordre Kyst intet Ualmindeligt. Paradishulen er en rund Dal, Hule eller Sænkning, saa man i en lille Afstand kun seer en Stribe, dannet ved Toppene af de Tjørne der voxe nede i den; disse ere rigt gjennemslængede af vild Humle, der giver Dalen et yppigt og mildt Udseende, der i høieste Grad forbauser, da den ligger heelt ude mod Pynten, der har intet mindre end mildt i sit Udvortes. Nogle af Tjørnene er høistammede, som dem der staae i Jægersborg Dyrehave, og det Hele er virkelig meget kjønt. Lidt længere ude, lige paa Skrænten er igjen en tornebevøxet Kløft, et rigtigt Rævehjem. Endnu yderligere betragtede vi et nedstyrtet Stykke af en egen fiin rød Leerart. Dens Farve var som brændt lys Okker revet i Olie og Massen saa fiin, at man, veed at gnide det mellem Fingrene, ikke finder det mindste Korn, og saa feed at det vanskelig vilde slippe Stokken, hvormed vi stak i den fugtige Masse. Ogsaa hvidt Leer af lignende Beskaffenhed var der, og jeg troede, det maatte kunde anvendes til Et eller Andet. Selve Pynten har intet Usædvanligt; Klinten er ikke meget høi, for en Deel grøn. Oppe paa Spidsen er Skandseanlæg fra Krigens Tid. Min Fader havde her Commando, og han har fortalt, at Folkene vare indkvarterede i Jordhytter, som de selv gravede, og overmalte med Jordfarver, de fandt i Klinterne; jeg formoder den ovenomtalte røde Leer hertil blev anvendt; ogsaa kraftig gule Okkere saae jeg flere Steder. En gloende Kugle var deres Kakkellovn, og dermed Huset færdigt. Naar man nu gaaer yderst ude fra langs med den søndre Side, da vil man finde høist interessante Ting. Oppe fra Batteriet seer det godt ud at see ind mod Landet, da man har Vandet og de smukt krummede Bredder paa begge Sider, baade i Nord og Syd; jeg gjorde to raa Udkast af disse smukke Partier (se s. 43), men maatte beklage den tykke Taage, der kun i Øieblikke lod mig skimte de fjernere Banker, og ved alle mine Tegninger fra disse to Dage, den Flygtighed hvormed de ere gjorte som Følge af den knappe Tid

jeg havde. Først har man paa Søndre siden en deilig Klint, bevoxet med blaagraa Buske og paa den øverste Rand kantet med Tjørn. Længere inde en ussel Fiskerhytte ved Foden af en lille høi Skandse, paa hvis Volde nu voxer Torne. Et godt Stykke østligere ligger som et Forbjerg det smukke Bavnebjerg; paa den Side der vender indad mod Fjorden er et Kildevæld, hvis Væde farver et Stykke af Skraaningen deilig grøn. Lidt udenfor Bavnebjerg i Vandet ligger Blak,¹⁴⁾ den store Steen, der af Sorg over Prinds Valdemars Død stak Hovedet under Vandet, som der staaer i den smukke Kæmpeviser.¹⁵⁾ Jeg saa kun Toppen af den over Vandfladen, men man sagde mig, at der imellem den og Kysten var 3 Favne Vand lige ved Stenen, saa den maa ikke være saa ringe, og Jagten kunne gaae indenfor den. Længere hen fandt jeg en Leerklint af en saa paafaldende vild Form, at jeg ikke kunde undlade at tegne den.¹⁶⁾ Den var næsten lodret, slikket glat af Regnen og stærkt furet af det nedskyllende Regnvand; her morede det os ret at vælte store Stene, som sad i Skraaningen eller laae deroppe tæt ved Kanten; med stor Voldsomhed rullede de ned, og naar een naaede Vandet eller tønnede mod en Anden, morede vi os ret. Lige inden for denne Klint var Vindekilde, jeg før skrev om, og fra nu af var Klintserækken uafbrudt dannet i de deiligste og meest maleriske Former. Jeg kan ærgre mig over den Lyst: Idelig at vilde ligne disse vilde Strandbakker med Norge og Schweitz, hvor kan Leer og Sandbakker ligne Bjerge af Steen? og hvorfor er det ikke godt nok at det ligner Danmark? Det er netop Danmarks Kyst i sin ædleste, men tillige vildeste Karakter. For Danmark burde jeg sætte Sjælland – Jeg kjender ikke Klitterne derovre ved Vestervovvov. Men undres maa man rigtignok, naar man tænker paa Sællands Kyst langs Øresund, hvor venlige Bøgeskove gaaer lige ud til Sundet, hvor Kysten er livlig og bebygget med Leier og Lyststeder hele Veien, og den samme lille Ø kan i Nord Vest vise sig saa barsk og vild. Hvor kommer det dog, at jeg føler mig mere tiltrukket af dette end af hiint. Hiin Kyst, hvor man alle Øieblikke møder Damer med Parasoller, er mig dog langt fra saa kjær som denne Tunge, hvor Broder Ratus og jeg vandrede i grove Klæder og ikke saa andet Levendes end en enkelt Maage, en stor Ven! af dem som Bønderne kalde: Torske-Maren eller Ma'en, og anden Lyd hørte vi ikke, end Strandfuglenes Piben og Fløiten. Jeg var saa glad, min kjære Føde-Ø var blevet mig langt rigere og dyrebarere ved mit nye Bekjendskab med dens vestligste Hjørne; og det deiligste næsten havde jeg endnu ikke seet. Som sagt Klinten fortsattes med rig Afvexling i Form; et Par Gange var der nogle Kløfter og ved at omgaae en lidt fremtrædende Pynt, befandt vi os atter i en af disse eiendommelige Dale

116.

Set ude fra den yderste Pynt af Relmas ind ad Landet 25 Aug 43.

Foroven: „set ude fra den yderste Pynt af Relmas ind ad Landet 25 Aug 43“. Pen og vandfarve. 187 x 340 mm. Den Hirschsprungske Samling.

eller Sænkninger, hvor Klinten træder tilbage, saa der dannes en Huling rundt begrændset i Dybden af en krum grøn Flade, ud mod Havet afbrudt til begge Sider af de steile Klinter. Denne kaldtes: Grimsdalen – der var i den intet Vandløb, men enten i den, eller en mindre, jeg senere kom til, var det jeg saae en Masse Steen nedrullet; Steen man havde skaffet bort fra Marken og nedstyrtet her, hvor man nemmest blev af med dem; men Skraaningen hvor de var nedvæltede var ikke saa stærk, at de havde løbet langt; de største længst, og der var mange store; de dannede en heel Masse, og ovenfor dem en stor Mængde mindre. Det saae ud som en fremstyrtende Masse, der truede med at knuse, hvad der maatte komme i Veien. Det her Beskrevne saae jeg paa to Vandringer – een om Formiddagen og een om Eftermiddagen; nu nærmede Tiden sig, da jeg maatte tænke paa at vende tilbage til Gaarden hvorfra jeg samme Aften skulde ride til Kallundborg igjen. Men længe havde en gul Skrænt

28 August

stukket mig i Øinene; den maatte jeg først see. Da vi kom nærmere til den, blev den høi, og ragede med Toppen op i den mørkeblaa Luft; Veiret havde nemlig forandret sig, og det deiligste varme Solskin afløst den kolde, fugtige Formiddagstaage. Vi nærmede os denne Klint omtrent i samme Retning, som Solstraalerne paa denne Dagstid faldt, og det var en mageløs Farvepragt, at see den gule Klint mod den dybe blaa Luft, uden Skygger, Formerne kun betegnede ved de fineste Reflexer; det var henrivende deiligt. „Kan du gaa herfra uden at tegne?“ spurgte Ratus. Det falder tungt – svarede jeg, og Enden blev, at jeg satte mig paa en Steen ved Stranden og gjorde en Tegning af Partiet; Pennen løb saa hurtigt som Fingrene kunde føre den, men dog er jeg ham megen Tak skyldig fordi han fik mig til at glemme Tiden thi jeg har stor Glæde af denne raa Tegning. Vi gik omkring Klinten, og i Sidelys var den endnu deiligere, men her vilde det ikke være muligt i en Hast at tegne de smukke Former med den rige Afvexling af Skygge, Lys og Reflex. Det var det Sidste og jeg troer det Kjønneste jeg saae af Kysten paa Refsnæs. Snart vare vi ved Gaarden og jeg tilhest, Ratus gik ved Siden noget ud ad Veien; derpaa sagde jeg ham Tak for det deilige Besøg og Farvel. I et jevnt Trav tilbagelagde jeg snart de 2 Miil ind til Byen ad den store Landevei. Byerne jeg kom igjennem følge saaledes paa hinanden fra Vest til Øst: Bjørnstrup – Ulstrup – Kongstrup – Nostrup (noget tilvenstre) – Nyrup og tilsidst Rakløv. Denne sidste og Ulstrup ere kun Kirkebyer.

Røssingerne.

Saaledes kalder Almuen Beboerne paa Refsnæs. Jeg havde desværre ikke synderlig Leilighed til at tale med dem, og kjender derfor saare lidt til dem. Deres Dragt var i mine Øine meget smuk og endnu aldeles ufordærvet af Kjøbstadsmoder.¹⁷⁾ Jeg fik Leilighed til at tegne en Pige paa Gaarden derude (se s. 53).¹⁸⁾ Farverne i deres Dragter ere meest mørke. Stærke røde Farver anvendes sparsomt, men kjønt. Skjørtet er meget vidt, men lagt i fine Læg heelt rundt, og forneden har det en indvævet Bordt af fine røde, sorte, blaae, gule Linier og en bred grøn; det er ellers mørkeblaat. Trøien af rødbrunt Hvergarn med grønne Baand i Ærmegab og rundt i Halsen; i denne Trøie eller Bul er fast syet strikkede, mørke grønne Ærmer, hvis Masker ere dannede i Ruder, og paa den udvendige Side af Armen er paa Ærmet broderet med Uldgarn af samme Farve smaae Rosetter, der ere saa smaae, at de vise sig kun som Knopper. Ærmet gaaer kun til Albuen og her stikker en rynket, med Kniplinger bræmmet Mansket frem. Huen har to egne Klapper, der gaa frem paa Kinden med hvide Kanter; om den er bundet et Tørklæde paa en egen Maade, som jeg fik tegnet (se s. 52). Forklædet er af grovt Hvergarn med mørkeblaa eller sorteblaae brede og smalle hvide Striber, forneden kantet med Baand af forskjellige stærke Farver; jeg veed ikke om Forklæderne findes vævede til dette bestemte Brug som i andre Egne af Sælland, eller, som Toiet til Skjørtet, hvori de brogede Bræmmer ere indvævede. Mændenes Dragter saae jeg ikke, da det var i Høsttiden, hvor de klæde sig meget let; men om Vinteren skal de see godt ud i deres lange Kofter og Veste. Den her beskrevne Dragt er Stadsdragt, men jeg saae de fleste Quinder i en anden. De gik næsten Alle i et hvidt uldent Underskjørt med en temmelig bred sort Kant nedenom, en hvid Bul kantet med røde eller brogede Baand i Halsen, Ærmegabene og rundtom i Livet, hvor den ved et Par Indsnit i Siderne er dannet til et lille Skjød bagpaa. Ogsaa Trøien havde de sjældent paa men gik i de blotte Særkærmer. Saaledes gik de Smaa og Store, i Byerne og ved Markarbejdet. Hvad der især behagede mig ved Fruentimmernes Dragt var et vist simpelt, ærbart Udseende, den gav dem deels ved Snit deels ved Farve, og saa takkelige saae de ud, at jeg spurgte om de ikke havde et mere dannet Væsen, end Bønderne i Almindelighed; men det er næppe Tilfælde.

Billedtekst til side 52: „en Kone fra Refsnæs i daglig Dragt. Kalbg 30 Aug 1843.“ Pen og vandfarve. 196 × 128 mm. Den Hirschsprungske Samling. — *Billedtekst til side 53:* „25 Aug 1843. Bodil paa Refsnæs“. Pen og vandfarve. 290 × 180 mm. Den Hirschsprungske Samling.

120.

En kone fra Nepsund i daglig Dragt. Kalby 30 Aug 1843.

De boe paa en afsondret temmelig øde Halvø, hvor de sjældent see Reisende og kun have liden Samfærdsel med Andre. Dertil kommer at Pigerne forsømmes meget hjemme, hvor de egentlig kun muge og malke; Husmoderen kjærner, brygger og bager selv, saa de maa formelig opdrages, hvor de tage Tjeneste hos Folk udenfor Bondestanden. Dette skeer gjerne, naar de i nogle Aar have tjent Bønderne selv, som for største Delen lønner dem med gode Klædningstykker; have de nu samlet sig Klæder vil de gjerne tjene, hvor Lønnen gives dem i Penge, som de dog omhyggelig gjemme og anvende til Bohave. Selv virke de gode Stoffer, som Tepper o. s. v. De sige: det nytter ikke Østerlænderne, eller dem der østerpaa (Bønderne hiinsides Kallundborg) at de tjene Penge, thi de kaste dem bort til Narrestreger. Bøndergaardene ere sjældent bygget sammen, som i det øvrige Sælland, men havde for det meeste Gab i de fire Hjørner, og det er først i den seneste Tid, at de begynde at hvitte dem udvendig; derimod skal de indtil Gaarden gjerne være hvittede. Bygningerne see dog godt ud med de graagule Leervægge, der staae smukt i Farven til de røde Gavle. Flere Steder saae jeg et lille Huus ligge ved en gammel Stensætning; Mellemmrummene mellem de store Steen i Kredsen var da fyldt ud med Jord og mindre Stene, og dannede saaledes en Art Indhegning; op over den grønne Tue derindenfor var saa et Stykke pløiet og lagt med Kartofler; selve Gravkammeret vel endog benyttet til at gjemme et og andet i, og ihvorvel det var en Vanhelligelse af disse for mig kjære Oldtidsminder, var der dog noget saa hyggeligt i denne venlige Forbindelse af Oldtid og Nutid, at jeg ikke kunde blive vred paa Beboerne af disse Hytter, der mildt hilste mig God-Aften, idet jeg reed forbi. Det er egentlig Alt, hvad jeg veed om Beboerne; men jeg fattede den Beslutning en anden Sommer at leie mig i Kost paa nogen Tid hos en Gaardmand herude, for at male ved Stranden ¹⁹⁾ – da skal jeg nok lære Røssingerne at kjende ligesaagodt, som jeg lærte at kjende Morten Jensen og Jens Nielsen og Niels Jensen og Slagter Niels og flere i Veiby i denne Sommer, da jeg i to Maaneder levede lykkelige Dage hos Bønderfolk, og lærte blandt dem herlige Mennesker at kjende. Saa magre disse Linier end ere, vil de dog, naar lang Tid er gaaet, og, naar nye Indtryk kunde have forvisket disse, hjælpe mig til i Erindringen at leve disse to Dage hos Broder Honoratus om igjen. Det er ellers løierligt, at jeg ikke kan skrive Sligt, uden at forestille mig, at Jeg skriver det for en Anden end

TL.

En sø omgivet af skov, grundtrækkene fra Skarrø. Forneiden tilhøjre betegnet: „Lundbye“. Ca. 1839.
Pen og vandfarve. 280 × 470 mm. Den Hirschsprungske Samling.

EGNEN VED SKARRITSO

Vedbygaard 10 Sept. 1843.

Thorsdagen den 7 Sept. Kl: 5^{1/2} gik jeg fra Kallundborg. Veien til Viskinde var mig vel bekjendt; derfra gik jeg forbi Svedbollegaard, hvor jeg fra en Bakke havde en smuk Udsigt over en stor Eng, som jeg antog maatte være, hvor Vandet efter Sigende i ældre Tid skal have gaaet ind. Derfra kom jeg til det smukke Avnsøe, hvor Kirken ligger lavt nede ved en lille Sø, og, ikke langt herfra er det at Egnen ved Kongens Møller antager en saa yndig Karakter, som jeg neppe noget Sted i Sælland har seet smukkere. 5 Vandmøller ligge her tæt ved hinanden, og imellem dem frodige Enge med Buske og Smaaavande besatte med Aakander, uden om det Hele Skoven. Mellem Strids- og Rangle Mølle gik jeg ind i Skoven og nærmede mig Skarresøen. Paa denne Kant af Søen havde jeg aldrig været, og det var fornemmelig for at gjøre mig lidt bekjendt dermed at jeg var gaaet herhen. Jeg fandt et mig betegnet Sted, som jeg maa tilstaa ogsaa var endnu langt kjønnere end hvad jeg ved denne Sø tidligere havde seet. Delhoved Skoven sprang ud i Vandet med flere Odder; tilvenstre laa den lille Ø, heelt bevoxet med Trær og Buske. Jeg gjorde et Udkast af Partiet, som tog saa lang Tid som var nødvendig for at jeg kunde hvile mig efter Vandringen fra Kallundborg, paa hvilken Tour jeg slet ikke havde hvilet, noget jeg undgaaer saa længe som muligt, hvor intet Seeværdigt er. Jeg streifede nu om i Skoven lidt og gik derpaa ud paa Bankerne ved Holmstrup, hvorfra man har en viid og herlig Udsigt. Disse Banker strække sig i en Række fra Skarritso til Holmstrup og ere nu for en Deel bevoxede med Lyng og Enebær Krat, som danner en herlig Forgrund til de mageløse deilige Landskaber man her hvert Øieblik finder. For ikke mange Aar tilbage var her ikke Spor af Dyrkning; men nu har Plougen ogsaa jevnet Omridsene af disse smukke Bakker og gjort dem lig alle andre. I Holmstrup Kirke har jeg før været og glædet mig over at see smukke Levninger af ældre Stole. Kirken er stor og anseelig. Man viste mig dengang Gjemmestedet for en Reliquie i Alterbordet²⁰⁾ og en smuk Alterkalk opbevares tilligemed et Røgelseskar i et Skab. Derfra kom jeg til Bromølle, hvor jeg lod mig føre hen i Skoven for at see en Steen af usædvanlig Størrelse der skulde ligge. Den var, saa noie jeg kunde skjøne ved at skridte om den, omtr: 30 Alen i Omfang, men for øvrigt ikke malerisk, da dens Overflade er temmelig jevn. En anden Steen var smukkere: den var kløvet og i Spalten var voxet en Vidie af betydelig Størrelse op; en Kilde rislede ved Foden af den. Fra en Bakke saae jeg ud over den store Aamose, der som

en uhyre Flade altid for mig har en stor Interesse. Jeg gik videre og naaede hertil Vedbygaard²¹⁾ om Eftermiddagen, ikke saa træt som udmattet af Varme, da Randselen var vel heed at slæbe paa en deilig varm Septemberdag. Denne Tour til Skarritsø var Finalet af min Sommer reise for iaar, da jeg nu atter skal vende tilbage til Hovedstaden, og see til, hvad jeg kan bringe ud af denne Sommers Studier.

NOTER

(1) f. 1.9.1818 i Kalundborg, d. 25.1.1848 ved Bedsted i Åbenrå amt, søn af kaptajn, senere oberst Joachim Theodor Lundbye (1778-1841) og hustru Cathrine f. Bonnevie (1792-1863). – (2) Ny kgl. saml. 4201 II. 4°. – (3) Se Ib Ostenfeld: J. Th. Lundbye, Et Stemningslivs Historie, 1937, og Mogens Lebechs udgave af Lundbyes dagbog: Et Aar af mit Liv, 1967. – (4) Karl Madsen: Johan Thomas Lundbye, 1895, s. 144 (5) Emanuel Bonnevie f. i Mandal 1763, d. i Kalundborg, 1846, toldinspektør, g. m. Anna Olava Gundersen (1764-1847). Efter oberst Lundbyes død 1841 boede fru Lundbye hos sine forældre i Kalundborg. – (6) Honoratus Rudolph Lundbye (1821-1888), exam. jur. 1845, ejer af hovedgården Frisenvold 1852-54, senere ansat v. de sjællandske jernbaner, kammerråd 1888. – (7) Verselinien har Lundbye iflg. Karl Madsen (anf. monografi, 2. udg. 1949 s. 66) fra Peter Foersoms Shakespeare-oversættelse, I, 1807, hvor den figurerer som motto på titelbladet. Citatet er iøvrigt ukorrekt gengivet fra Novalis: Schriften, herausg. von Fr. Schlegel und L. Tieck, Berlin 1802, II, s. 106: Hymnen an die Nacht – Sehnsucht nach dem Tode, hvor 3. vers næstsidste linie lyder: O! einsam *steht* und tief betrübt . . . – (8) Refsnæsgården (tidl. Hestehavegård) hørte på denne tid til Kalundborg Ladegård, som fra 1826 ejedes af Chr. v. Barner.

(9) Frederik Larsen (f. o. 1800), lærer i Ulstrup fra 1823, var meddeler til Svend Grundtvigs Danske Folkesagn 1839-83, se udgaven v. Hans Ellekilde, 1. saml. 1944, s. 30, og 2. saml. 1948 s. 241. Jvnf. J. P. Mynsters Visitatsdagbøger, II, 1937 s. 23 f: „Læreren Frederik Larsen . . . er en maadelig Person, kun lidet duelig, endnu mindre flittig, og dertil selvklog“ (1838). – (10) Redaktionen af „Danmarks Kirker“ oplyser venligst, at Ulstrup kirke fik ny altertavle i 1660erne. Muligvis er det denne som Lundbye har set og som i 1844 blev afløst af Chr. Tillys Kristusbillede. – (11) Se Grundtvig: Danske Folkesagn, I, 1944 s. 171: Medd. fra ovenn. lærer Fr. Larsen 12.1.1855. (12) Frederik Sigfred Herdal, f. ca. 1773. Hans husholderske hed Andrea Christine Gram, f. ca. 1780 (Folketælling 1840, Refsnæs sogn, Rigsarkivet). – (13) Rudolph Rothe (1802-1877), slotsgartner, senere inspektør for de offentlige lysthaver, etatsråd. (14) Om Blak og Sortensteen se J. M. Thiele: Danske Folkesagn, II, 1843 s. 45. (15) Af Laurids Køk (Peder Syvs Kæmpevisebog, 1695, s. 607-09). – (16) Formentlig „Stranden ved Refsnæs“ (Aug. 1843). Tilh. (1949) kommandør P. E. Saabye, se Karl Madsen: J. Th. Lundbye, 1949, s. 380, afb. s. 71. – (17) Se J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland, 1926.

(18) Maleren Harald Foss (1843-1922) besøgte 1882 Refsnæs, hvor han på en gård nær fyret traf en kone, der som lille pige var blevet tegnet af Lundbye, om hvem hun

udtalte: „Åh, hvor han var et dejligt menneske!“ (Fra Holbæk amt 1950 s. 22.)

(19) I juni 1847 lejede Lundbye sig ind i en bondegård i Ulstrup. Det nærmere bekendtskab med Røssingerne skuffede ham imidlertid stærkt; han fandt mændene rå, drikfældige og stridbare, kvinderne sky og børnene „uovervindelige“. Hans glæde over naturen var dog uforandret og det kunstneriske resultat af opholdet var stort og betydningsfuldt. (Karl Madsen: J. Th. Lundbye, 1949, s. 272-73). – (20) Se Trap: Danmark, 5. udg. III,2, 1954, s. 525: „I alterbordet er under en løs dækplade fundet et relikviegemme med en knogle, der har vist sig at være af et svin“. – (21) Vedbygård ejedes 1843 af assessor, cand. jur. Peter Sigvard Neergaard (1784-1858), g. m. Frederikke Louise Busky (1789-1872). I ægteskabet var der 11 børn, deriblandt datteren Louise Marie (1816-1895). Det var i hende at Lundbye var ulykkeligt forelsket. På Vedbygård kom Lundbye i disse år ret hyppigt, selvom opholdet der voldte ham kvaler. Han blev altid meget hjerteligt modtaget af familien, også af den strenge og myndige godsejer „for hvis vrede alle bar den dybeste respekt“ (Villads Christensen: Vedbyggaards Historie gennem 600 Aar, 1939).